

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
Ш.Ш.УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ
ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

«EDU.E-HISTORY.KZ»

ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

№ 2(18) сәуір-маусым 2019
ISSN 2710-3994

Бас редактор:
Қабылдинов Зиябек Ермұқанұлы

Редакциялық алқа:

- Абашин Сергей Николаевич – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Санкт-Петербургтегі Европа университеті (Ресей)*
- Абдырахманов Толобек Абылович – тарих ғылымдарының докторы, профессор, И. Арабаев атындағы Қызғыз мемлекеттік университетінің ректоры. (Қырғызстан)*
- Аяған Бүркітбай Ғелманұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институты директорының орынбасары. (Қазақстан)*
- Әлімбаев Нұрсан – тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік музейінің директоры. (Қазақстан)*
- Әбусейтова Меруерт Қуатқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі. ҚР БҒМ ҒК Р. Сүлейменов атындағы Шығыстану институтының «Тарихи материалдарды зерттеу» орталығының директоры. (Қазақстан)*
- Әбіл Еркін Аманжолұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институтының директоры. (Қазақстан)*
- Голден Кэтти Стромайл (Kathie Stromile Golden) – PhD, Миссисипи өңірлік мемлекеттік университеті (Mississippi Valley State University) (АҚШ)*
- Кәрібаев Берекет Бақытжанұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, «Қазақстан тарихы» кафедрасының меңгерушісі. (Қазақстан)*
- Қожамжарова Дария Пернешқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің ректоры. (Қазақстан)*
- Кожирова Светлана Басиевна – саясаттану ғылымдарының докторы, профессор, Фудан Университетінің Қытай және Орталық Азияны зерттеу орталығының мен «Астана» ХҒК бірлескен директоры (Қазақстан)*
- Козодой Виктор Иванович – тарих ғылымдарының докторы, профессор. (Ресей)*
- Көкебаева Гүлжауһар Какенқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты (Қазақстан)*
- Көмеков Болат Ешмұхамедұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті Халықаралық қытшақтану институтының директоры, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. (Қазақстан)*
- Матыжанов Кенжехан Ісләмжанұлы – филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі, М.О. Әуезов атындағы әдебиет және өнер институтының директоры. (Қазақстан)*
- Моррисон Александр (Morrison Alexander) – PhD, профессор Оксфордского университета (Великобритания)*
- Муртазаева Рахборхон Хамидқызы – тарих ғылымдарының докторы, Мирзо Ұлықбек атындағы Өзбекстан ұлттық университеті «Өзбекстан тарихы» кафедрасының профессоры. (Өзбекстан)*
- Панто Дмитрий (Panto Dmitri) – PhD доктор, Гданьск қаласындағы Екінші дүниежүзілік соғыс мұражайының ғылыми қызметкері. (Польша)*
- Римантас Желвис (Želvyys Rimantas) – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Вильнюс педагогикалық университеті (Литва)*
- Самашев Зайнолла Самашұлы – археолог, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Герман археология институтының корр.-мүшесі. ҚР БҒМ ҒК Ә. Марғұлан атындағы Археология институты. (Қазақстан)*
- Сайлан Болат Санабайұлы – тарих ғылымдарының докторы, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті. (Қазақстан)*
- Смағұлов Оразақ Смағұлұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Балон ғылым академиясының корр.-мүшесі, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы сыйлықтың лауреаты, ғылым мен техниканың еңбек сіңірген қайраткері, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
- Сыдықов Ерлан Бәтташұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры. (Қазақстан)*
- Таймағамбетов Жәкен Қожахметұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, ҚР Ұлттық музейі. (Қазақстан)*

Жауапты редактор:
Қаипбаева Айнагүл Толғанбайқызы

Ғылыми редактор:
Қозыбаева Махаббат Мәлікқызы

Редактор:
Кубеев Рустем Жаулыбайұлы

Жауапты хатшы:
Қоңқабаева Арайлым

Техникалық хатшы:
Хумарзах Алтынбек

Главный редактор:
Кабульдинов Зиябек Ермуханович

Редакционная коллегия:

- Абашин Сергей Николаевич – доктор исторических наук, профессор, Европейский университет в Санкт-Петербурге (Россия)*
- Абдырахманов Толобек Абылович – доктор исторических наук, профессор, ректор Кыргызского государственного университета им. И. Арабаева (Кыргызстан)*
- Алимбай Нурсан – кандидат исторических наук, профессор, директор Центрального государственного музея Республики Казахстан (Казахстан)*
- Абусеитова Меруерт Хуатовна – доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Республиканского центра по изучению исторических материалов Института востоковедения имени Р.Б. Сулейменова (Казахстан)*
- Абиль Еркин Аманжолович – доктор исторических наук, профессор, директор Института истории государства КН МОН РК (Казахстан)*
- Аяган Буркитбай Гелманович – доктор исторических наук, профессор, заместитель директора Института истории государства КН МОН РК (Казахстан)*
- Голден Кэйти Стромайл (Kathie Stromile Golden) – PhD, Государственный университет долины Миссисипи (Mississippi Valley State University) (США)*
- Исмагулов Оразак Исмагулович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, член-корр. Болонской академии наук, лауреат премии им. Ч.Ч. Валиханова, заслуженный деятель науки и техники, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (г. Нур-Султан, Казахстан)*
- Карибаев Берекет Бахытжанович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, заведующий кафедрой истории Казахстана, Казахский национальный университет им. аль-Фараби (Казахстан)*
- Кожамжарова Дария Пернешовна – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, ректор Южно-Казахстанского университета им. М.Ауэзова (Казахстан)*
- Кожирова Светлана Басиевна – доктор политических наук, профессор, содиректор Центра исследования Китая и Центральной Азии Фуданьского Университета и МНК «Астана», руководитель Центра китайских и азиатских исследований (Казахстан)*
- Козодой Виктор Иванович – доктор исторических наук, профессор (Россия)*
- Кокебаева Гульжаухар Какеновна – доктор исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч.Валиханова КН МОН РК (Казахстан)*
- Кумеков Болат Ешимхамбетович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, директор Международного института кипчаковедения Казахского национального университета имени аль-Фараби, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (Казахстан)*
- Матыжанов Кенжехан Слямжанович – доктор филологических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Института литературы и искусства им. М. Ауэзова (Казахстан)*
- Моррисон Александр (Morrison Alexander) – PhD, профессор Оксфордского университета (Великобритания) Муртазаева Рахборхон Хамидовна – доктор исторических наук, профессор кафедры «Истории Узбекистана» Национального университета Узбекистана имени Мирзо Улугбека. (Узбекистан)*
- Панто Дмитрий (Panto Dmitri) – доктор PhD, профессор, главный специалист научного отдела Музея Второй мировой войны г. Годаньска (Польша)*
- Римантас Желвис (Želvyys Rimantas) – доктор педагогических наук, профессор, Вильнюсский педагогический университет (Литва)*
- Самашев Зайнолла Самашевич – археолог, доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. Германского археологического института. Институт археологии им. А.Маргулана КН МОН РК (Казахстан)*
- Сайлан Болат Санабаевич – доктор исторических наук, Казахский национальный университет им. аль-Фараби (Казахстан)*
- Сыдыков Ерлан Батташевич – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, ректор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Казахстан)*
- Таймагамбетов Жакен Кожажметович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, Национальный музей РК (Казахстан)*

Ответственный редактор:
Каипбаева Айнагуль Толганбаевна

Научный редактор:
Козыбаева Махаббат Маликовна

Редактор:
Кубеев Рустем Джаулыбайулы

Ответственный секретарь:
Конкабаева Арайлым Нурболатовна

Технический секретарь:
Хумарзах Алтынбек

Editor-In-Chief:

Kabuldinov Ziabek Ermukhanovich

Members of editorial board:

Abashin Sergei Nikolaevich – Doctor of Historical Sciences, Professor, European University at St. Petersburg (Russia)
Abdyrakhmanov Tolobek Abylovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Rector of I. Arabaev Kyrgyz State University (Kyrgyzstan)

Alimbay Nursan – Candidate of Historical Sciences, Professor, Director of the Central State Museum of the Republic of Kazakhstan (Kazakhstan)

Abusseitova Meruert Khuatovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of the NAS RK, Director of the Republican Center for the Study of Historical Materials at R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies (Kazakhstan)

Abil Yerkin Amanzholovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Director of the Institute of History of the State CS MES RK (Kazakhstan)

Ayagan Burkhitbai Gelmanovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Deputy Director of the Institute of History of the State CS MES RK (Kazakhstan)

Golden Kathie Stromile – PhD, Mississippi Valley State University (USA)

Ismagulov Orazak Ismagulovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Corresponding Member of Bologna Academy of Sciences, winner of Ch.Ch. Valikhanov Award, Honored Worker of Science and Technology, Professor of L.N. Gumilyov University (Kazakhstan)

Karibayev Bereket Bakhytzhonovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Head of the Department of History of Kazakhstan, Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)

Kozhamzharova Daria Perneshovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the NAS of the Republic of Kazakhstan, rector of the M. Auezov South Kazakhstan University (Kazakhstan)

Kozhirova Svetlana Bassieva – Doctor of Political Science, Professor, Co-Director of the Center for the Study of China and Central Asia of Fudan University and the International Scientific Complex of the National Company "Astana", Head of the Center for Chinese and Asian Studies (Kazakhstan)

Kozodoi Viktor Ivanovich – Doctor of Historical Sciences, Professor (Russia)

Kokebayeva Gulzhaukhar Kakenovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, chief researcher at Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology CS MES RK (Kazakhstan)

Kumekov Bolat Eshmukhambetovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Director of the International Institute of Kipchak Studies of the Al-Farabi Kazakh National University, Professor at L.N. Gumilyov Eurasian National University (Kazakhstan)

Matyghanov Kenzhekhan Slyamzhanovich – Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the NAS RK, Director of M. Auezov Institute of Literature and Art (Kazakhstan)

Morrison Alexander – PhD, Professor, University of Oxford (UK)

Murtazayeva Rakhborkhon Khamidovna – doctor of Historical Sciences, Professor at the Department of «History of Uzbekistan» of Mirzo Ulugbek National University of Uzbekistan. (Uzbekistan)

Panto Dmitri – PhD, researcher at the Museum of the Second World War in Gdansk (Poland)

Rimantas Želvys – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vilnius Pedagogical University (Lithuania)

Samashev Zainolla Samashevich – archaeologist, Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of German Archaeological Institute. A. Marghulan Institute of Archeology CS MES RK (Kazakhstan)

Sailan Bolat Sanabayevich – Doctor of Historical Sciences, Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)

Sydykov Erlan Battashevich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Rector of L.N. Gumilyov Eurasian National University (Kazakhstan)

Taimagambetov Zhaken Kozhakhmetovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, National Museum of the Republic of Kazakhstan (Kazakhstan)

Executive Editor:

Kaipbayeva Ainagul Tolganbayevna

Scientific Editor:

Kozybayeva Makhabbat Malikovna

Editor:

Kubeyev Rustem Dzhaulbayevich

Executive Secretary

Konkabayeva Arailym Nurbolatovna

Technical secretary:

Khumarzak Altynbek

ОӘЖ 902 (574)

ҚАЛБА-НАРЫМ ӨңІРІНДЕГІ ЕЖЕЛГІ МЕТАЛЛУРГИЯ, ТАУ- КЕН ІСІНІҢ ЗЕРТТЕЛУ ТАРИХЫНДАҒЫ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕР

Шакенов С.Т.¹, Ермабылов А.Е.², Рысбек Б.³

¹Әл-Фараби ат. ҚазҰУ. 1 курс PhD докторанты. Қазақстан, Алматы қ.

²Әл-Фараби ат. ҚазҰУ. 2 курс магистранты. Қазақстан, Алматы қ.

³Әл-Фараби ат. ҚазҰУ. 1 курс магистранты. Қазақстан, Алматы қ.

Аңдатпа. Ғылыми жұмыста авторлар Шығыс Қазақстан территориясындағы Қалба-Нарым жоталарының археологиялық ерекшеліктері мен зерттелу тарихына шолу жасаған. Ежелден-ақ адамдардың қызығушылығын пегматиттер, түсті тастар, тарғын мөлдір-тас, азурит, малахит сынды минералдар туғызғанын археологиялық зерттеулерге сүйене отырып айтуға болады. Аталған минералдарды шығыс Қазақстан территориясында жүргізілген қазба немесе тау-кен жұмыстары орындарынан көптеп кездестіруге болады. Жекелеген ғалымдардың осы өңірде жүргізген зерттеу жұмыстары, олардың атқаратын рөлі және де аталған аймақтың да еліміздің тарихында алатын орны көрсетілген. Мақалада Қалба-Нарым өңіріндегі ірі металлургия ошақтары мен қорымдарда жүргізілген археологиялық қазба жұмыстарының нәтижелері және ежелгі тау-кен өндірісінің әр түрлі технологиялары жайында деректер қарастырылған. Атап айтқанда Сарыкөл көлі бойындағы қорымдар, Жаңажұрт ауылы маңындағы ескерткіштер сынды ірі ескерткіштердегі зерттеу жұмыстарының қорытындылары орын алады. Ғалымдардың зерттеуі нәтижесінде қола дәуірінде халықтардың шаруашылығы, тау кен ісі, әлеуметтік қарым-қатынастары, тұрмыс-тіршілігі, физикалық бейнесі жайлы көптеген тың деректер ашылды.

Түйін сөздер: қола дәуірі, тау- кен ісі, металлургия, Қалба- Нарым

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ИСТОРИИ ИЗУЧЕНИЯ ДРЕВНЕЙ МЕТАЛЛУРГИИ НА ТЕРРИТОРИИ КАЛБА-НАРЫМСКИХ ПРЕДГОРИЙ

Шакенов С.Т.¹, Ермабылов А.Е.², Рысбек Б.³

¹PhD докторант 1 курса факультета Истории, археологии и этнологии КазНУ им. аль-Фараби

²Магистрант 2 курса факультета Истории, археологии и этнологии КазНУ им. аль-Фараби

³Магистрант 1 курса факультета Истории, археологии и этнологии КазНУ им. аль-Фараби

Аннотация. В научной работе рассматриваются археологические особенности и история изучения Калба-Нарымских предгорий на территории восточного Казахстана. Авторы хотят показать насколько богаты эти земли и насколько мало они изучены к нашему времени. И в то же время он отмечает отдельных ученых, чьи исследования и послужили основой данной работы, посвятивших себя изучению древнего металлургического производства восточного Казахстана. По археологическим наблюдениям, людей того времени, очень интересовали минералы, в частности пегматиты, цветные камни, дымчатый хрусталь, азурит, малахит, которые встречаются в изобилии в отвалах древних разработок и при раскопках поселений эпохи бронзы в Восточном Казахстане. В статье показаны основные исследования ученых-археологов и результаты их исследований на территории Калба-Нарымских предгорий.

Ключевые слова: Калба-Нарым, металлургия, горное дело, эпоха бронзы.

SOME ISSUES IN STUDYING THE HISTORY OF ANCIENT METALLURGY IN THE TERRITORY OF THE KALBA-NARYM FOOTHILLS

Shakenov S.T.¹, Ergabylov A.E.², Rysbek B.³

¹PhD 1st year doctoral student of the faculty of History, archeology and Ethnology KazNU al-Farabi

²2nd year master's student of the faculty of History, archeology and Ethnology of KazNU. al-Farabi

³1st year master's student of the faculty of History, archeology and Ethnology of KazNU. al-Farabi

Abstract. In scientific work the archaeological features and history of studying Kalba-Narym foothills in the territory of East Kazakhstan are considered. The authors want to show how rich these lands are and how little they have been studied by our time. At the same time, he notes the individual scientists whose research and served as the basis for this work, who devoted themselves to the study of the ancient metallurgical production of East Kazakhstan. According to archaeological observations, the people of that time, was very interested in minerals, in particular pegmatite, colored stones, smoky crystal, azurite, and malachite, which are found in abundance in the dumps of ancient workings and the excavation of settlements of the bronze age in Eastern Kazakhstan. The article shows the basic research of archaeologists and the results of their research on the territory of Kalba-Narym foothills.

Keywords: Kalba-Narym, metallurgy, mining, bronze age.

Кіріспе

Қазіргі таңда Шығыс Қазақстан облысы Қалба-Нарым жоталарындағы ежелгі металлургия, тау-кен ісінің қола, ерте темір дәуірінде адамзат өміріндегі рөлін анықтау негізгі мәселелердің бірі болып табылады. 18 ғасырда бастау алған Қалба-Нарым жерлеріндегі тау-кен өндіріс ошақтарын зерттеу жұмыстары бүгінгі күнде де өз өзектілігін жоғалтпады. Аталған аймаққа байланысты көптеген зерттеулер мен жарыққа шыққан еңбектерді жинап, бір жүйеге келтіру және жауабы табылмай келе жатқан сұрақтарға өзге бұрыштан қарау маңызды.

Мал шаруашылығы, егіншілікпен қатар қола дәуірінде адамзат қоғамының өмірінде тау-кен, металлургия ісі, рудалар игеру, сонымен қатар әр түрлі тастарды өңдеу үлкен рөл атқарды. Ең маңызды мәселелердің бірі металл рудаларын балқыту және оны өңдеу. Олардың ішіндегі ең бастысы мыс пен қалайының қосындысынан алынатын қола, өйткені қатты да төзімді негізгі қару-жарақ осы қоладан жасалатын болған [1].

Талқылаулар

Шығыс Қазақстан территориясындағы Қалба-Нарым жоталары осымен 250 жылдан аса уақыт бойы зерттеліп келеді. Бұл жердегі қорғандар, ежелгі рудалар, тағы басқа археологиялық ескерткіштер жайлы 18 ғасырда П. Паллас, Г.Ф. Миллер, И. Г. Гмелин, М. П. Фальк сияқты ғалымдар, саяхатшылар өз еңбектерінде жазып кеткен [2].

Нәтиже. Шығыс Қазақстан облысы Қалба-Нарым өңіріндегі рудалардан қазіргі уақытқа дейін 1100 тонна қалайы өндірілген. Зерттеліп отырған аудандағы алғашқы материалдар 18 ғасырда табылды (жекеленген заттардың кездейсоқ табылуы) [3].

1930 жылдары жоғарғы Ертіс жерінде А. А. Иессен, С.С. Черниковтың бастауымен 1935-1937 жылдары жүргізілген зерттеулер нәтижесінде ежелгі мыс, алтын, қалайы ошақтары анықталды. Осы бір зерттеулерді негізге ала отырып, И. Мерц аталған аумақта қола дәуірі мен ерте темір дәуірінің көптеген ескерткіштеріне зерттеу жұмыстарын жүргізген [4].

Қалба-Нарым аудандарында көптеген жылдар зерттеу нәтижесінде С. С. Черниковтың 2 монографиялық жұмысы жарыққа шықты. Ғалым өз еңбектерінде Қалба-Нарым жоталарындағы

қалайы өндірісінің ошақтары жайлы нақты сөз қозғаған. С.С. Черниковтың зерттеп кеткен тау-кен өндіріс ошақтарынан көптеген жекелей артефактілер кездескен болатын. Мысалы: тастан, мал сүйектерінен жасалған әр түрлі қару-жарақтар және де кейінгі қола дәуіріне жататын бұйымдар (Манчункур ауданы, Қарағойын, Чердоюка). Қалба-Нарым өңіріндегі қалайы өндіріс ошақтарының ішіндегі ең үлкендері – Белогорское және Маймурзинское деп аталады. Черниковтың зерттеулері бойынша аталған аймақта 37 тау кен өндіріс орындары бар [5].

Геологиялық зерттеулер нәтижесіне сүйенсек Қалба-Нарым жоталарында 55 ежелгі тау-кен өндіріс ошақтары анықталған екен [6].

2004-2006 жылдары КГАЭ-ның басты зерттеу объектісі Қалба жерінің солтүстік батысында Делбегетей қалайы руда ошақтары болды. Көптеген ескерткіштерге қарағанда аталған ежелгі Асқарлы тау кен өндіріс орны техногендік факторлардан әлі зардап шеккен жоқ. Қазіргі таңда Делбегетей таулы аймағының 1/3 ғана зерттелді, дегенмен ол жерде ежелгі өндірістің 5 тобы анықталды. Қазба жұмыстары осылардың 2 объектісінде, яғни Асқарлы 1 және асқарлы 2-де жүргізілген.

Асқарлы 1 аумағында жүргізілген археологиялық қазба жұмыстары нәтижесінде ұзындығы 150 метр болатын 55 тау кен өндіріс ошақтары анықталды. Сонымен қатар сол замандағы руда қазғыштардың тастан жасаған қару-жарақтары табылған болатын [7].

Қалба жотасының солтүстік-батыс жиегінде Асқарлы 2 тау кен өндіріс ошағы маңындағы шахтаға жүргізілген зерттеулер нәтижесінде Қола дәуірінің Федоров мәдениетіне тән керамика бұйымы табылды. Шахтаға жақын маңда Федоров мәдениетіне тән Черногорка қорымы орналасқан. Аталған ескерткіште жүргізілген археологиялық қазба нәтижесінде жерлеу орнынан анықталған мәйітті ежелгі руда қазғыштар деуге болады. Олар тас қоршауда, қолдарында тас балталарымен бірге жерленген. Сонымен қатар осы аймақта жоғарыда аталған мәдениетке жататын Мастаубай 1 қонысы орналасқан. Тау-кен өндіріс ошақтарының аумағындағы Мастаубай 1 қорымында зерттеу жұмыстары жүру барысында радиоуглеродтық уақыты анықталып, шамамен б.д.д 2000-1500 жылдарды көрсетті. Неміс ғалымдары осы уақытпен аталған аумақта рудалардан Федоров мәдениетінің руда қазғыштарының қалайыны игеруін, балқытуын осы уақытпен байланыстырған. Өндіру жұмыстары руда бойымен жасалған, қалған табиғи тастар қалпында сақталған. Бос рудаларды қайла қолдану әдісімен және әр түрлі табиғи тастардан, кварциттерден жасалған балталар қолданып өндірген. Ал тығыздалған рудаларды от жағып, яғни отпен уату әдісімен өндірген. Руданың белгілі бір бос жеріне от қойған, нәтижесінде оттың қызуынан тастар бөліне бастаған кезде ол жерге су құйып отырған [7].

Қазіргі таңда Қалба-Нарым жерлерінде қола дәуіріне тән көптеген қорымдар зерттелді. Мысалы: Беткудук, Кіші Қойтас, Жартас, Белокаменка [8], Қанай, Усть Бокен [9], Сарыкөл көлі бойындағы қорымдар [10], Жаңажұрт ауылы маңындағы ескерткіштерді жатқызамыз. Аталған ескерткіштерді ғалымдардың зерттеуі нәтижесінде қола дәуірінде халықтардың шаруашылығы, тау кен ісі, әлеуметтік қарым-қатынастары, тұрмыс-тіршілігі, физикалық бейнесі жайлы көптеген тың деректер ашылды.

2005 жылы Ян Черны және Джон Гарнер Қалба жеріне бірлесе барлау жұмыстарын жасаған болатын. Бірлесе ұйымдастырылған археологиялық сапардың мақсаты С. С. Черников зерттеп кеткен тау-кен ісі, металлургия өндіріс орындарының қазіргі уақыттағы жағдайын, сақталу деңгейін анықтау болды. С.С Черниковтан кейін соңғы 70 жылда Қалба жеріне бірде-бір археолог аяқ баспаған. Ал сол уақыт аралығында тау-кен өндіру өнеркәсіптері толық қанды жұмыс жасау үстінде. Анықталғандай көптеген ескерткіштер үлкен зардап шеккен: Мысалға Урунхай жеріндегі ежелгі өндіріс ошақтары толығымен жойылған, Қарағойын және Манчункур жерлеріндегі өндіріс ошақтарының кемінде жартысы ойран болған. [7]

С.С Черников аталған 2 жылда 3 мың км жүріп маршруттық суреттер жасаған. Сол

жұмыстар нәтижесінде «Восточный Казахстан в эпоху бронзы», «Древняя металлургия и горное дело Западного Алтая» атты үлкен еңбектері жарыққа шықты [11]. С.С. Черников Шығыс Қазақстан аймағын зерттеу барысында тау-кен өндірісінің 2 ошағын анықтады. Олар Карагойын және Каршига жерлері.

Қазіргі таңда Шығыс Қазақстан облысы Ұлан ауданы Қалба тауының орталық бөлігінде Тарғын ауылынан шығысқа қарай 2-3 км жерде орналасқан, Қазақстан археологиялық картасында 162 нөмірмен белгіленген Карагойын қалайы өндіріс ошағы жайлы алғаш 1916 жылы В.К. Котульский өз еңбектерінде жазып кеткен болатын. Барлығы ол жерде 32 өндіріс орындары табылды. 1935 жылы солардың төртеуі толығымен тазаланды (№ 11, 17, 24, 28). Зерттеу барысын өндіріс айналасынан ешқандай адам белгілері байқалмады. №17а өндірісінен керамика сынығы мен ыдыс ернеуі табылды. Ернеудің диаметрі 18 см, биіктігі 3,7 см. Профилі дөңестеу болып келеді, қимасында қалыңдығы 0,5 см, ортасында 1,1 см, негізгі бөлігінде 0,85 см. Жоғарғы жағы тор тәріздес оюмен әшекейленген. Орнаменттің ұзындығы 4 см, әр қиылысатын бұрыштарындағы тістері кемінде 14, тістердің формасы тікбұрыш болып келеді, ұзындығы 1,5 мм. (1.1 сурет.)

Каршига өндіріс ошағын 1913 жылы Г. Г. Кел алғашқы болып анықтаған. Кеңес геологтары барлау жұмыстарын аталған аймақта 1940-1942, 1950-1957 жылдары ұйымдастырған болатын. Қазіргі таңда Orsu Metals Corporation (Ұлыбритания) фирмасы осы жерді өндіруді жоспарлап отыр. Қазақстан Археологиялық картасында № 2607 болып белгіленген. Шығыс Қазақстан облысы Күршім ауданы Қалжыр өзенінің оң жағалауында орналасқан. Каршига ежелгі өндіріс орталығында диаметрі 10 метрден 50 метрге жететін, тереңдігі 2-5 м домалақ шұңқырлар бар. 1937 жылы зерттеу барысында ол жерден тас қару-жарақ, қыш сынықтары және қола пышақ табылған. Осылардың ішінен көзге түскен қола дәуіріне жататын кішкентай керамика ыдысының (курильница) сынығы болды. Қабырғасының қалыңдығы 1,7 см, жоғарғы жағында 1,4 см, вертикальды түрде ою-сызықтар бар (1 сурет)[12].

С.С. Черниковтың атқарған жұмыстарынан кейін осы бағытта нақты бір толыққанды зерттеулер жүргізілген жоқ. 2003 жылы З. Самашевтың бастамасымен ежелгі металл өндіру ошақтарын зерттеуде халықаралық жұмыс тобы құрылды. Олардың белгіленген зерттеу жоспарларына Қалбаның солтүстік-батыс жағындағы ежелгі Асқарлы қалайы рудалары кірді. Асқарлы ескерткішін зерттеу барысында ежелгі руда қазғыштардың 20 шақты тастан жасалған қару-жарақтары табылды [13].

2003 жылы отандық ғалымдар мен неміс зерттеушілері бірлесе отырып Шығыс Қазақстан жерінде металлургия, ежелгі тау ісі орындарын анықтау мақсатында барлау жұмыстарын жүргізген. Нәтижесінде солтүстік-батыс Қалба жерінде ежелгі қалайы ошақтарының бірнеше тобын анықтаған, осыған байланысты аталған тақырыптың зерттелу ауқымы кеңейіп, әрі қарай зерттеуді қажет етті [14].

2006 жылы Шығыс Қазақстан облыстық музейінің қызметкерлері Г.А. Кушь, Г.А. Суворова, Г. Патенова ғалымдардың «Свод памятников ВКО» атты еңбектері жарық көрді. Осы жинақта Шығыс Қазақстан жеріндегі археологиялық ескерткіштер ішінде аталған тақырыпқа байланысты Қалба-Нарым жерлеріндегі тау кен ісі, ежелгі металлургия жайлы деректер табуға болады.

2012 жылдан бастап Қалба-Нарым өңірінде т.ғ.к., доцент Ғ.Қ. Омаровтың бастамасымен Қазақ Ұлттық Университетінің «Алтай археологиялық экспедициясы» зерттеу жұмыстарымен айналысуда. Соның нәтижесінде Күршім ауданында көптеген археологиялық ескерткіштер анықталып, қазба жұмыстары жүргізілді.

Қорытынды

Жоғарыда аталғандай Қалба-Нарым жоталарын алғаш зерттеген ғалымдардың зерттеулеріне сүйене отырып көптеген мәселелердің басын аштық. Кеңес уақыты кезінде және

одан кейінгі уақыттарда ұйымдастырылған археологиялық қазба жұмыстары кезінде аталған аймақта металлургия, тау кен өндіріс ошақтарында табылған қола дәуірінің қару жарақтары, керамика қалдықтары, кеншілер құрал-жабдықтары сияқты материалдармен таныстық. Соңғы жылдары Қазақстан археологиясында басты мәселелердің бірі болып бара жатқан, металлургия ошақтарының, зерттелу және қорғау жұмыстарынан шетте қалып кетуі Қалба-Нарым өңірінде де ерекше көзге түседі. Сондықтан осы мәселені көтеріп, тек қана ірі қорымдарда ғана емес, сонымен қатар қоныстар мен металлургия ошақтарында да зерттеу жұмыстарын жүргізу тиіс.

Шығыс Қазақстанның қола дәуірі тау-кен өндірісінің және металлургиясын зерттеуде бірқатар сұрақтар бойынша мәселелер туындайды. Сондай мәселелердің бірі ежелгі қазбалар хронологиясы мен олардың жақын орналасқан археологиялық ескерткіштермен байланыстыру болып табылады. Екінші маңызды мәселе – мысты балқыту технологиясын әзірлеу, сондай-ақ белгілі металлургиялық ескерткіштердің негізінде құю.

Мәселенің өзектілігі, Шығыс Қазақстан территориясында металлургия ескерткіштерінің көптігіне қарамастан, олардың аз зерттелуі болып табылады.

Келесі бір маңызды мәселе, ежелгі металлургия ошақтары XVIII-XIX ғғ. кеншілерімен бұзылуға ұшыраған ескерткіштердің апаты әлі де жалғасуда. Бұл жағдай аталған аймақтың ескерткіштерін тез арада зерттеуді талап етеді.

Сонымен археологиялық ескерткіштерден алынған қазба негізіндегі жаңалықтарды зерттеу барысында көне қоғамның заттай мәдениетін ғана зерттеп қоймай олардың тереңде жатқан этногенез мәселелерін, көне дүниетанымдық түсініктерін, наным сенімдері мен рухани мәдениетін зерделейді. Аталған өңірді зерттеу барысында көне дәуірлердегі тайпалардың бір-бірімен өзара байланысы, миграциясы және заттай мәдениеттері мен рухани мәдениеттері арасындағы симбиозды Орталық Азияның кең байтақ кеңістігінде қарастыру жолға қойылады деген ойдамыз.

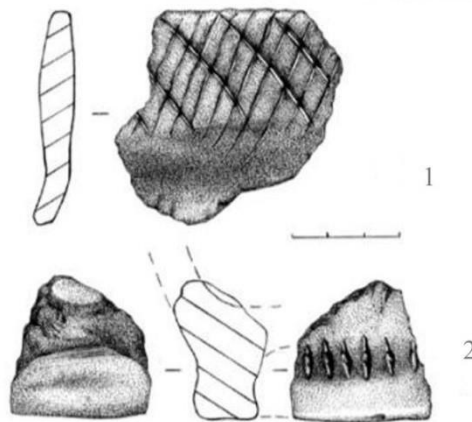
Әдебиеттер тізімі

1. Маркс К., Энгельс Ф. Соч., т. 23, с. 364. 18 Маркс К., Энгельс Ф. Соч., т. 21, с. 161
2. Паллас П.С. Рассуждения о старинных рудных коях в Сибири и их подобии с Венгерскими, различествующими от Римских // Академические известия, Спб., 1780, ч. 5, с. 315-317.
3. Коншин Н.Я. О памятниках старины в Семипалатинской области / Н. Я. Коншин // Записки Семипалатинского подотдела Западно-Сибирского отдела Императорского Русского географического общества. – 1903. – Вып. 1. – С. 1-32.
4. Мерц И.В. Культура населения Восточного Казахстана в эпоху ранней бронзы // Диссертация ... к.и. н. – Барнаул, 2017С. 36-43.
5. Черников С.С. Древняя металлургия и горное дело Западного Алтая // КСИИМК. 1948. – Вып. 23. – С. 96-100.
6. Берденов С.А. Казахская горно-металлургическая область // Вопр. археологии Казахстана. - 1998. Вып. 2. - С. 180–190.
7. С. А. Берденов. Казахские месторождения меди и олова и их разработка в Бронзовом веке // Известия НАН РК. Сер. обществ. наук. – 2008. – №1. – С. 42–55
8. Максимова А.Г., Ермолаева А.С. Памятники эпохи бронзы // Археологические памятники в зоне затопления Шувальбинской ГЭС. - Алма-Ата: Наука, 1987. - С. 24-63.
9. Черников С.С. Восточный Казахстан в эпоху бронзы // МИА. - 1960. - № 88. - С. 272.
10. Нифонтова Л.К. Андроновское погребение в Абаевском районе, Семипалатинской области // Известия АН КазССР, серия археологическая. - 1949. – вып. 2. - С.143-147.
11. Арсланова Ф.Х., Чариков А.А. Работы в Восточном Казахстане // Археологические открытия 1973 года. - М: Просвещение, 1974. - С. 465-466
12. Оразбаев А.М., Омаров Г.К. Некоторые итоги археологических исследований Восточного Казахстана // Проблемы изучения и сохранения исторического наследия. - Алматы: Изд-во КазГУ, 1998. - С. 9-70.
13. Агапов С. А. Металл степной зоны Евразии в конце бронзового века: Автореф. дисс. ... к.и.н. – Москва, 1990.- С. 26–28

14. Берденов С., Самашев З., Штолльнер Т., Черны Я., Ермолаева А., Куц Г. Древне горное дело и металлургия восточного Казахстана (начало работ по казахско – германскому проекту) // Вопросы истории и археологии Западного Казахстана: Сборник научных статей. Вып.3. – Уралъск –2004. - С. 154-170

References

1. Marks K., Engel's F. Soch., t. 23, s. 364. 18 Marks K., Engel's F. Soch., t. 21, s. 161
2. Pallas P.S. Rassuzhdeniya o starinyh rudnyh kopyah v Sibiri i ih podobii s Vengerskimi, razlichestvuyushchimi ot Rimskih. — // Akademicheskie izvestiya, Сpb., 1780, ch. 5, s. 315-317.
3. Konshin, N. YA. O pamyatnikah stariny v Semipalatinskoj oblasti / N. YA. Konshin // Zapiski Semipalatinskogo podotdela Zapadno-Sibirskogo otdela Imperatorskogo Russkogo geograficheskogo obshchestva. – 1903. – Vyp. 1. – S. 1-32.
4. Merc I.V. Kul'tura naseleniya Vostochnogo Kazahstana v epohu rannej bronzy // Dissertaciya ... k. i. n. – Barnaul, 2017 S. 36-43.
5. Chernikov S.S. Drevnyaya metallurgiya i gornoe delo Zapadnogo Altaya // KSIIMK. 1948. – Vyp. 23. – S. 96-100.
6. Berdenov S.A. Kazahstanskaya gorno-metallurgicheskaya oblast' // Vopr. arheologii Kazahstana. - 1998. Vyp. 2. – S. 180–190.
7. S. A. Berdenov. Kazahstanskije mestorozhdenie medi i olova i ih razrabotka v Bronzovom veke // Izvestiya NAN RK. Ser. obshchestv. nauk. – 2008. – №1. – S. 42–55
8. Maksimova A.G., Ermolaeva A.S. Pamyatniki epohi bronzy // Arheologicheskie pamyatniki v zone zatopeniya SHul'binskoj GES. - Alma-Ata: Nauka, 1987. - S. 24-63.
9. Chernikov S.S. Vostochnyj Kazahstan v epohu bronzy // MIA. - 1960. - № 88. - S. 272.
10. Nifontova L.K. Andronovskoe pogrebenie v Abaevskom rajone, Semipalatinskoj oblasti // Izvestiya AN KazSSR, seriya arheologicheskaya. - 1949. – vyp. 2. - S.143-147.
11. Arslanova F.H., Charikov A.A. Raboty v Vostochnom Kazahstane // Arheologicheskie otkrytiya 1973 goda. - M: Prosveshchenie, 1974. - S. 465-466
12. Orazbaev A.M., Omarov G.K. Nekotorye itogi arheologicheskij issledovanij Vostochnogo Kazahstana // Problemy izucheniya i sohraneniya istoricheskogo naslediya. - Almaty: Izd-vo KazGU, 1998. - S. 9-70.
13. Agapov S. A. Metall stepnoj zony Evrazii v konce bronzovogo veka: Avtoref. diss. ... k.i.n. – Moskva, 1990. - S. 26–28
14. Berdenov S., Samashev Z., SHtoll'ner T., Cherny YA., Ermolaeva A., Kushch G. Drevne gornoe delo i metallurgiya vostochnogo Kazahstana (nachalo rabot po kazahsko – germanskomu proektu) // Voprosy istorii i arheologii Zapadnogo Kazahstana: Sbornik nauchnyh statej. Vyp.3. – Ural'sk –2004. - S. 154-170

Сурет-1. Қарағойын және Каршига ескертішерінен шыққан керамика сынықтары . 1- Қарағойын; 2- Каршига

МАЗМҰНЫ

Алиакбарова А.П., Дүкенбаева З.О. ТҮРКИЯДАҒЫ ҚАЗАҚ ДИАСПОРАСЫНЫҢ ТАРИХЫ.....	5
Губайдуллина М.Ш., Лю Ци, Суйналиев А.А. ҚАЗАҚСТАН – РЕСЕЙ ЖӘНЕ ЕУРАЗИЯЛЫҚ ДИПЛОМАТИЯ ҚАТЫНАСТАРЫ.....	11
Жақсылықов А.Ж., Мәжен Е., Жамашев А. БҰХАР ЖЫРАУДЫҢ ПОЭЗИЯСЫНДАҒЫ ДІНИ САРЫН.....	20
Жансеитова М.М. АСЫЛБЕК СЕЙІТОВ ҚУҒЫН-СҮРГІН ҚҰРБАНЫ.....	29
Жанұзақ Р.Ж. МЕМЛЕКЕТТІК ДУМАҒА САЙЛАНҒАН ҚАЗАҚ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ НЕГІЗГІ МӘСЕЛЕЛЕР (1906-1907).....	34
Жораева Г.Т. ҰЛТ ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯСЫНЫҢ ҚУҒЫНДАЛУ ТАРИХЫ (XX ҒАСЫРДЫҢ 20 ЖЫЛДЫҢ СОҢЫ-30 ЖЫЛДЫҢ БАСЫ).....	40
Жуманова А.З. 1940 - 1980 ЖЖ. БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ТІЛДІК РЕФОРМА ЖӘНЕ ОНЫҢ ЖҮЗЕГЕ АСУЫ.....	46
Жүрсінбаев Б.А. ТҮРКІСТАНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ҰЙЫМДАРДЫҢ КЕҢЕСТІК БИЛІКТІҢ ОРНАУЫНА БАЙЛАНЫСТЫ ҰСТАНЫМДАРЫ.....	61
Икрам Н.Ә. ҰЗЫНАҒАШ ШАЙҚАСЫНЫҢ СЕБЕПТЕРІ МЕН НӘТИЖЕСІ.....	73
Исова Л., Стыбаев Б. ҚАЗІРГІ КЕЗЕНДЕГІ ҚАЗАҚСТАН-МАЖАР ҚАТЫНАСТАРЫНЫҢ АХУАЛЫ МЕН ДАМУ КЕЛЕШЕГІ.....	79
Каттабекова Н.Қ. КӨНЕ ТҮРІКТЕРДЕГІ ТӘңІРШІЛДІК.....	87
Күркеев Е.М. ЭТНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ СӘЙКЕСТІКТІҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	94
Кыйзатова С.М. ҚАЗАҚ ЖАСТАРЫНЫҢ ҰЛТАРАЛЫҚ НЕКЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ.....	99
Қабдолдина К.Қ. КЕҢЕСТІК ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚАЗАҚ ӘЙЕЛДЕРІНІҢ ТЕНДІК МӘСЕЛЕСІ.....	106
Қалиолла А., Шарыпқазы Н. ҚЫТАЙ «СҮЙЕК ЖАЗУЫНЫҢ» ТАБЫЛУЫ МЕН ҒЫЛЫМИ АЙНАЛЫМҒА ЕНУІ.....	113
Қасабекова Е.Қ. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ДІНДАРЛЫҚ ДӘСТҮРЛЕРІНЕ ШОЛУ.....	121
Қозыбақова Ф.А., Бекмаш Ә.С. РАЙЫМБЕК БАТЫР ЖӘНЕ ОНЫҢ КЕСЕНЕСІНІҢ САЛЫНУ ТАРИХЫНАН.....	129
Қоңырбаев Н.Ө. XIX ҒАСЫРДЫҢ АЯҒЫНДАҒЫ ОМБЫ УЕЗІ ҚАЗАҚТАРЫНЫҢ КӘСІПШІЛІГІ.....	137
Қуанбай О.Б. ҚАЗАҚ - ЖАПОН ТІЛДЕРІНІҢ ТАРИХИ ТАМЫРЛАСТЫҒЫ.....	144
Лебаев Ф.Р. СЕМЕЙ ІШКІ ОКРУГЫНЫҢ ҚҰРЫЛУЫ: ТАРИХНАМАЛЫҚ АСПЕКТ.....	166
Маулит Б., Шарыпқазы Н. ҚЫТАЙ ИМИДЖІНІҢ ҚАЛЫПТАСУ ФАКТОРЫ.....	174
Мырзабеков М.С., Мырзабекова Р.С. ДЖ. У. БУШ ТҮСЫНДАҒЫ АҚШ СЫРТҚЫ САЯСАТЫНЫҢ БАСТЫ ҰСТАНЫМДАРЫ.....	186
Нұрсұлтанова Л.Н., Аубакирова Д.Н. ҚАЗАҚСТАН-ЕУРОПАЛЫҚ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ЖОБАЛАР.....	197
Омарова Г.Ә., Мурзаходжаев Қ.М. ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫНЫҢ ЭТНО-ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ДАМУЫ (1999-2018 ЖЖ.).....	207
Сандыбаева А.Д. ТҮРКІСТАН ҚАЛАСЫНДАҒЫ XIX ҒАСЫРДЫҢ СОҢЫ МЕН XX ҒАСЫРДЫҢ БАС КЕЗІНДЕГІ ӘЛЕУМЕТТІК-САЯСИ ҮДЕРІСТЕР.....	215

Сәтенова М.Р., Шалабаева А.Б. ҰЛЫ ЖҮЗ ҚАЗАҚТАРЫНЫҢ РЕСЕЙ БОДАНДЫҒЫН ҚАБЫЛДАУ ТАРИХЫНАН.....	222
Сәкен С.И. НОҒАЙЛЫ ДӘУІРІ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ЭПОСЫ.....	232
Смағұлов Б. XVIII –XX ҒАСЫРЛАРДА ҚАЗАҚТАРДЫҢ ЭТНИКАЛЫҚ ҚҰРАМЫНДАҒЫ «ҚОЖА» ГЕНЕАЛОГИЯЛЫҚ ТОБЫ.....	243
Танатарова Ж.Т., Маратова С.А. ҚАЗАҚСТАН МЕН ТҮРКИЯ АРАСЫНДАҒЫ ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ЖӘНЕ МӘДЕНИ-ТАРИХИ ҚАТЫНАСТАР (ТӘУЕЛСІЗДІК ЖЫЛДАРЫ).....	259
Тасилова Н.А. ТӘУЕКЕЛ ХАННЫҢ ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТТІЛІГІН НЫҒАЙТУДАҒЫ РӨЛІ МЕН СЫРТҚЫ САЯСАТТАҒЫ ҰСТАНЫМЫ.....	263
Токбергенова З.С. ТҮРКІСТАН ӨЛКЕСІНДЕГІ ЖӘДИДШІЛДІК ҚОЗҒАЛЫСТЫҢ ҚЫЗМЕТІ.....	271
Токболат С.Т. ТҮРКІСТАН ӨЛКЕСІНДЕГІ ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ҰЙЫМДАРДЫҢ БОЛЬШЕВИКТЕРМЕН ҚАТЫНАСЫ.....	284
Уалтаева А.С., Отар А.С. Ғ.Н. БӨКЕЙХАНОВ ҚОҒАМ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТ ҚАЙРАТКЕРІ.....	296
Уразмагамбетов Н.Н. ШЕТЕЛ ҒАЛЫМДАРЫ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АШАРШЫЛЫҚ МӘСЕЛЕСІНІҢ ЗЕРТТЕЛУІ...301	
Хакім А.Е. ТАРИХ-И РАШИДИ ШЫҒАРМАСЫНДАҒЫ МОҒОЛСТАНҒА ҚАТЫСТЫ ЖЕР-СУ АТТАРЫ.....	307
Шакенов С.Т., Ермағамбетов А.Е., Рысбек Б. ҚАЛБА-НАРЫМ ӨҢІРІНДЕГІ ЕЖЕЛГІ МЕТАЛЛУРГИЯ, ТАУ- КЕН ІСІНІҢ ЗЕРТТЕЛУ ТАРИХЫНДАҒЫ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕР.....	317
Шалдарбекова А. ТҮРКІ ӨРКЕНИЕТІНІҢ ХРОНОЛОГИЯСЫ МӘСЕЛЕСІ БОЙЫНША.....	323
Шалдарбекова А.Б. ҚАЗАҚСТАНДА РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ САНА СЕЗІМНІҢ ҚАЗІРГІ КЕЗДЕГІ ЖАҒДАЙЫ ТУРАЛЫ: ТАРИХИ КӨЗҚАРАС.....	328
Шарапова Қ. МҰСТАФА ШОҚАЙ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ТӘУЕЛСІЗДІК ИДЕЯСЫ.....	333
Шоинжанова М.Т., Уалтаева А.С. ҚАЗАҚ-ҮНДІ ӘДЕБИЕТІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ ХАРАКТЕРІ (САЛЫСТЫРМАЛЫ СИПАТЫ).....	338
Эрейли А.Б., Мақашева К., Шалкеева З. ИСЛАМ ЫНТАМАҚТАСТЫҚ ҰЙЫМЫНЫҢ ДАУ- ЖАНЖАЛДАРДЫ РЕТТЕУДЕГІ ӨЛЕУЕТІ.....	345

СОДЕРЖАНИЕ

Алиакбарова А.П., Дукенбаева З.О. ИСТОРИЯ КАЗАХСКОЙ ДИАСПОРЫ В ТУРЦИИ.....	5
Губайдуллина М.Ш., Лю Ци, Суйналиев А.А. ОТНОШЕНИЯ КАЗАХСТАН – РОССИЯ И ЕВРАЗИЙСКАЯ ДИПЛОМАТИЯ.....	11
Жаксылыков А.Ж., Мажен Е., Жамашев А. РЕЛИГИОЗНЫЕ МОТИВЫ В ПОЭЗИИ БУХАР ЖЫРАУ	20
Жансеитова М.М. ЖЕРТВА РЕПРЕССИЙ АСЫЛБЕК СЕЙТОВ.....	29
Жанұзақ Р.Ж. ОСНОВНЫЕ ВОПРОСЫ В РАБОТЕ ДЕПУТАТОВ-КАЗАХОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ДУМЫ (1906-1907).....	34
Жораева Г.Т. ИСТОРИЯ РЕПРЕССИЙ КАЗАХСКОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ (КОНЕЦ 20-Х-НАЧАЛО 30-Х ГГ. XX ВЕКА).....	40
Жуманова А.З. ЯЗЫКОВАЯ РЕФОРМА В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ И ЕЕ РЕАЛИЗАЦИЯ В 1940-1980-х гг.....	46
Джурсунбаев Б.А. ПОЗИЦИИ НАЦИОНАЛЬНЫХ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ ТУРКЕСТАНА В СВЯЗИ С СТАНОВЛЕНИЕМ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ.....	61
Икрам Н.А. ПРИЧИНЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ УЗУНАГАЧСКОЙ БИТВЫ.....	73
Исова Л., Стыбаев Б. СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНСКО-ВЕНГЕРСКИХ ОТНОШЕНИЙ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ.....	79
Катгабекова Н.К. ТЕНГИРИАНСТВО У ДРЕВНИХ ТЮРКОВ.....	87
Куркеев Е.М. НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ЭТНИЧЕСКОЙ И НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ.....	94
Кыйзатова С.М. МЕЖНАЦИОНАЛЬНЫЕ БРАКИ КАЗАХСКОЙ МОЛОДЕЖИ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ.....	99
Кабдолдина К.К. ПРОБЛЕМА РАВЕНСТВА КАЗАХСКИХ ЖЕНЩИН В СОВЕТСКОМ КАЗАХСТАНЕ.....	106
Қалиолла А., Шарыпқазы Н. ОТКРЫТИЕ КИТАЙСКИХ «ПИСЕМ НА КОСТЯХ» И ИХ ВВЕДЕНИЕ В НАУЧНЫЙ ОБОРОТ	113
Касабекова Е.К. ОБЗОР РЕЛИГИОЗНЫХ ТРАДИЦИЙ КАЗАХСКОГО НАРОДА.....	121
Қозыбақова Ф.А., Бекмаш Ә.С. ИЗ ИСТОРИИ БАТЫРА РАЙЫМБЕКА И ЕГО МАВЗОЛЕЯ.....	129
Конырбаев Н.О. РЕМЕСЛА У КАЗАХОВ ОМСКОГО УЕЗДА КОНЦА XIX ВЕКА.....	137
Қуанбай О.Б. ИСТОРИЧЕСКАЯ ОДНОКОРЕНЕННОСТЬ КАЗАХСКОГО И ЯПОНСКОГО ЯЗЫКОВ.....	144
Лебаев Ф.Р. ФОРМИРОВАНИЕ СЕМИПАЛАТИНСКОГО ВНУТРЕННЕГО ОКРУГА: ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ.....	166
Маулит Б., Шарыпқазы Н. ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ИМИЖДА КИТАЯ.....	174
Мырзабеков М.С., Мырзабекова Р.С. ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ США ПРИ ДЖ. У. БУШЕ.....	186
Нурсултанова Л.Н., Аубакирова Д.Н. КАЗАХСТАНСКО-ЕВРОПЕЙСКИЕ ИНВЕСТИЦИОННЫЕ ПРОЕКТЫ.....	197
Омарова Г.А., Мурзаходжаев К.М. ЭТНО-ДЕМОГРАФИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ НАСЕЛЕНИЯ КАЗАХСТАНА (1999-2018 ГГ.).....	207
Сандыбаева А.Д. СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В ГОРОДЕ ТУРКЕСТАНЕ В КОНЦЕ XIX - НАЧАЛО XX ВВ.....	215

Сатенова М.Р., Шалабаева А.Б. ИЗ ИСТОРИИ ПРИНЯТИЯ РОССИЙСКОГО ПОДДАНСТВА КАЗАХАМИ СТАРШЕГО ЖУЗА.....	222
Сакен С.И. НОГАЙСКАЯ ЭПОХА И КАЗАХСКИЙ ЭПОС.....	232
Смагулов Б.К. ГЕНЕАЛОГИЧЕСКАЯ ГРУППА «ҚОЖА» В ЭТНИЧЕСКОМ СОСТАВЕ КАЗАХОВ В XVIII–XX В.....	243
Танатарова Ж.Т., Маратова С.А. ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЕ И КУЛЬТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ КАЗАХСТАНОМ И ТУРЦИЕЙ (В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ).....	259
Тасилова Н.А. РОЛЬ ТАУЕКЕЛ ХАНА В УКРЕПЛЕНИИ КАЗАХСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ И ЕГО ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА.....	263
Токбергенова З.С. ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ДЖАДИДСКОГО ДВИЖЕНИЯ ТУРКЕСТАНСКОГО КРАЯ.....	271
Токболат С.Т. ОТНОШЕНИЯ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ В ТУРКЕСТАНСКОГО КРАЯ С БОЛЬШЕВИКАМИ.....	284
Уалтаева А.С., Отар А.С. Г.Н. БУКЕЙХАНОВ – ОБЩЕСТВЕННЫЙ И ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ДЕЯТЕЛЬ.....	296
Уразмагамбетов Н.Н. ИЗУЧЕНИЕ ПРОБЛЕМЫ ГОЛОДА В КАЗАХСТАНЕ В ТРУДАХ ЗАРУБЕЖНЫХ УЧЕНЫХ.....	301
Хаким А.Е. ТОПОНИМЫ МОГУЛИСТАНА В «ТАРИХ-И РАШИДИ».....	307
Шакенов С.Т., Ергабылов А.Е., Рысбек Б. НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ИСТОРИИ ИЗУЧЕНИЯ ДРЕВНЕЙ МЕТАЛЛУРГИИ НА ТЕРРИТОРИИ КАЛБА-НАРЫМСКИХ ПРЕДГОРИЙ.....	317
Шалдарбекова А. К ВОПРОСУ О ХРОНОЛОГИИ ТЮРКСКОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ.....	323
Шалдарбекова А.Б. ОСОВРЕМЕННОМ СОСТОЯНИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН: ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ.....	328
Шарапова К. ИДЕЯ НЕЗАВИСИМОСТИ В ТРУДАХ МУСТАФЫ ШОКАЯ.....	333
Шоинжанова М.Т., Уалтаева А.С. НАЦИОНАЛЬНЫЙ ХАРАКТЕР В КАЗАХСКО-ИНДИЙСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ (СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ).....	338
Эрейли А.Б., Макашева К., Шалкеева З. ПОТЕНЦИАЛ ОРГАНИЗАЦИЙ ИСЛАМСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В УРЕГУЛИРОВАНИИ КОНФЛИКТОВ.....	345

CONTENTS

Aliakbarova A., Dukenbaeva Z. HISTORY OF KAZAKH DIASPORA IN TURKEY.....	5
Gubaidullina M.S., Lu Qui, Suinaliyev A.A. KAZAKHSTAN –RUSSIA RELATIONS AND EURASIAN DIPLOMACY.....	11
Zhaksylykov A., Mazhen E., Zhamashev A. RELIGIOUS MOTIVES IN THE POETRY OF THE BUKHAR ZHYRAU.....	20
Zhanseitova M.M. THE VICTIM OF REPRESSION ASYLBEK SEITOV.....	29
Zhanuzak R.Zh. MAJOR ISSUES IN THE WORK OF KAZAKH DEPUTIES OF THE STATE DUMA (1906-1907).....	34
Zhorayeva G.T. HISTORY OF THE NATIONAL INTELLIGENTSI APERSECUTION.....	40
Zhumanova A. LANGUAGE REFORM IN THE EDUCATION SYSTEM AND ITS IMPLEMENTATION IN 1940-1980s.....	46
Dzhursunbaev B.A. POSITIONS OF NATIONAL SOCIAL AND POLITICAL ORGANIZATIONS OF TURKESTAN IN CONNECTION WITH THE FORMATION OF SOVIET POWER.....	61
Ikram N.A. REASONS AND CONSEQUENCES OR THE UZUNAGACH.....	73
Issova L., Stybayev B. THE STATE AND PROSPECTS OF THE KAZAKH-HUNGARIAN RELATIONS DEVELOPMENT AT THE PRESENT STAGE.....	79
Kattabekova N.K. TENGGRI OF THE ANCIENT TURKS.....	87
Kurkeyev E.M. SOME QUESTIONS OF ETHNIC AND NATIONAL IDENTITY.....	94
Kyizatova S.M. INTER-ETNIC MARRIAGES OF THE KAZAKH YOUTH AND THE DEVELOPMENT TRENDS.....	99
Kabdoldina K.K. THE PROBLEM OF EQUALITY OF KAZAKH WOMEN IN SOVIET KAZAKHSTAN.....	106
Kaliolla A., Sharypkazy N. DISCOVERY OF THE CHINESE “LETTERS ON THE BONES” AND THEIR INTRODUCTION INTO SCIENTIFIC CIRCULATION.....	113
Kassabekova E. OVERVIEW OF THE RELIGIOUS TRADITIONS OF THE KAZAKH PEOPLE.....	121
Kozybakova F.A., Bekmash A.S. FROM THE HISTORY OF RAYIMBEK BATYR AND HIS MAUSOLEUM.....	129
Konyrbayev N. SANDCRAFTS OF THE KAZAKHS OF THE OMSK DISTRICT IN THE END OF THE 19th CENTURY.....	137
Kuanbay O. HISTORICAL SINGLE ROOTEDNESS OF KAZAKH AND JAPANESE LANGUAGES.....	144
Lebayev F.R. FORMATION OF THE SEMEY INTERNAL DISTRICT: HISTORIOGRAPHICAL ASPECT.....	166
Maulit B., Sharypkazy N. THE FORMATION FACTOR OF IMAGE OF CHINA.....	174
Myrzabekov M.S., Myrzabekova R.S. BASIC PRINCIPLES OF USA FOREIGN POLICY UNDER G.W.BUSH.....	186
Nursultanova L.N., Aubakirova D.N. KAZAKHSTAN-EUROPEAN INVESTMENT PROJECTS.....	197
Omarova G.A., Murzakhodzhayev K.M. ETHNIC-DEMOGRAPHICAL DEVELOPMENT OF THE POPULATION OF KAZAKHSTAN (1999-2018).....	207
Sandybaeva A.D. SOCIO-POLITICAL PROCESSES IN THE CITY OF TURKESTAN (LATE XIX - EARLY XX CENTURIES).....	215

Satenova M.R., Shalabaeva A.B. FROM THE HISTORY OF THE ACCEPTANCE OF RUSSIAN GOVERNMENT BY THE KAZAKHS OF THE SENIOR ZHUZ.....	222
Saken S.I. NOGAI ERA AND KAZAKH EPIC.....	232
Smagulov B. THE GENEALOGICAL GROUP “QOJA” IN THE ETHNIC COMPOSITION OF THE KAZAKHS IN THE XVIII – XX CENTURIES.....	243
Tanatarova Zh., Maratova S. PUBLICLY POLITICAL AND CULTURAL-HISTORICAL CONNECTIONS BETWEEN KAZAKHSTAN AND TURKEY (INDEPENDENCE YEARS).....	259
Tasilova N.A. THE ROLE OF KHAN'S TOWEKEL IN STRENGTHENING OF KAZAKH STATEHOOD AND ITS FOREIGN POLICY.....	263
Tokbergenova Z.S. THE ACTIVITIES OF JADIDISM MOVEMENT IN TURKESTAN REGION.....	271
Tokbolat S.T. RELATIONS OF POLITICAL ORGANIZATIONS IN THE TURKESTAN REGION WITH THE BOLSHEVIKS.....	284
Ualtaeva A.S., Otar A.N. G.N. BUKEIKHANOV – PUBLICFIGURE AND STATESMAN.....	296
Urazmagambetov N.N. STUDYING THE KAZAKHSTAN’S FAMINE ISSUE IN THE WRITINGS OF FOREIGN SCHOLARS.....	301
Khakim A. TOPONYMS OF MOGHULISTAN IN «TARIKH-I RASHIDI».....	307
Shakenov S.T., Ergabylov A.E., Rysbek B. SOME ISSUES IN STUDYING THE HISTORY OF ANCIENT METALLURGY IN THE TERRITORY OF THE KALBA-NARYM FOOTHILLS.....	317
Shaldarbekova A. TO THE QUESTION OF THE CHRONOLOGY OF THE TURKIC CIVILIZATION.....	323
Shaldarbekova A. ON THE CURRENT STATE OF NATIONAL IDENTITY IN KAZAKHSTAN: HISTORICAL ASPECT.....	328
Sharapova K. THE IDEA OF INDEPENDENCE IN THE WRITINGS OF MUSTAFA SHOKAY.....	333
Shoinzhanova M.T., Ualtayeva A.S. NATIONAL CHARACTER IN KAZAKH AND INDIAN LITERATURE (COMPARATIVE ANALYSIS).....	338
Ereyli A.B., Makasheva K., Shalkeyeva Z. POTENTIALS OF THE ORGANIZATION OF THE ISLAMIC COOPERATION (OIC) TO CONFLICT RESOLUTION.....	345

EDU.E-HISTORY.KZ

электрондық ғылыми журналы 2019. 2(18)

Бас редактор:
Қабылдинов З.Е.

Компьютерде беттеген:
Зикирбаева В.С.

Жарияланған күні: 30.06.2019.
Пішімі 70x100/16. Баспа табағы 26,6.

Құрылтайшысы және баспагері:
Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
ШЖҚ РМК

Редакция мен баспаның мекен-жайы:
050010, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй
ҚР ҒЖБМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
ШЖҚ РМКТел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

Е-mail: edu.history@bk.ru.
Журнал сайты: <https://edu.e-history.kz>

Ш.Ш. Уәлиханов ат. ТжЭИ басылған:
050010 Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй